

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

КОВАЛЕНКО КСЕНЯ ГРИГОРІВНА

УДК 821.161.1:82.09 (043.3)

ФОРМИ НАРАЦІЇ В ПОВІСТЯХ А. П. ЧЕХОВА:

ТИПОЛОГІЯ І ПОЕТИКА

10.01.02 – російська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Сімферополь – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Кушнірова Тетяна Віталіївна, доцент
кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Офіційні опоненти:
доктор філологічних наук, професор **Погребна Вікторія Леонідівна**, завідувач кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету;

кандидат філологічних наук, доцент **Курьянов Сергій Олегович**, доцент кафедри російської і зарубіжної літератури Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Захист відбудеться « » червня 2013 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 52.051.05 Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (95007, м. Сімферополь, просп. Вернадського, 4)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (95007, м. Сімферополь, просп. Вернадського, 4).

Автореферат розісланий «20» травня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої ради

Н.П. Іванова

Підписано до друку 22.12.2012
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл. – вид арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам № 97.

Надруковано в інформаційно-видавничому відділі
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
просп. академіка Вернадського, 4,
м. Сімферополь, 95007

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Художня проза А. П. Чехова – одне із яскравих і водночас вельми складних явищ межі ХІХ-ХХ століть, що засвідчує таку важливу ознаку літературного процесу, як «перехідність», позначену взаємодією різних напрямів, жанрів і стильових тенденцій. Прозова спадщина А. П. Чехова не є однорідною, вона відзначається розмаїттям жанрових і стильових рішень, впливів і тенденцій. Починаючи з 1880-х років змінювалися не лише теми, сюжети й персонажі чеховських творів, а й типи оповіді, нарративні позиції, образи нараторів та інші складники художньої системи митця.

Динаміка стилю чеховської прози стала об'єктом дослідження в монографіях «Сюжет чеховського оповідання» (Рига, 1976) Л. М. Цилевича, «Художній світ прози А. П. Чехова» (Москва, 1982) В. Я. Лінкова, «Проза А. П. Чехова: мистецтво стилізації» (Єкатеринбург, 1998) О. В. Кубасова, «Ваш Чехов» (Москва, 2000) А. П. Кузичевої та ін. У численних статтях російських (А. О. Белкін, М. О. Рибнікова, А. С. Собенніков, І. М. Сухих та ін.), українських (В. І. Силантьєва, М. В. Теплінський, П. Е. Шахов та ін.) і зарубіжних (Уільям Бойд, Джеффри Борні, Джеймс МакКонкі, Пітер Ходжсон та ін.) дослідників також розглядалися окремі аспекти поетики творів письменника. Серед дисертаційних робіт вирізняються «Взаємодія епічного, драматичного та ліричного начал в оповіданнях А. П. Чехова 1880-х років» (Дніпропетровськ, 2001) Н. Ю. Козирєвої, «Форми авторської оповіді у прозі А. П. Чехова кінця 80-90-х років» (Москва, 2005) О. М. Моргульової, «Підтекст у прозі А. П. Чехова 1890-1900-х років» (Сургут, 2007) А. О. Степаненко, «Мотив у структурі чеховської прози» (Санкт-Петербург, 2003) А. М. Шехватової, «Мова героя і позиція автора в пізніх оповіданнях А. П. Чехова» (Санкт-Петербург, 2004) О. В. Андрєєвої. Особливо слід відзначити ґрунтовну працю «Поетика Чехова» (Москва, 1971) О. П. Чудакова, в якій закладено засади нарративного підходу до вивчення чеховської прози. Однак у цій роботі, як і в багатьох інших, у центрі уваги були здебільшого оповідання письменника. Чеховські повісті в аспекті організації оповіді аналізувалися досить не послідовно і не системно. Тому проблема дослідження нарративної організації повістей А. П. Чехова не отримала комплексного вирішення в контексті розвитку сучасної наратології.

Отже, **актуальність роботи** зумовлена:

- відсутністю у вітчизняному й зарубіжному літературознавстві наукових праць, спеціально присвячених вивченню форм нарації у повістях А. П. Чехова;

- необхідністю розвитку методології і методики наратологічних досліджень, особливо на матеріалі перехідних явищ літератури;

- потребою осмислення еволюції літературних напрямів, течій, жанрів, індивідуальних стилів митців у російській літературі на межі ХІХ-ХХ століть.

Дисертація є системним дослідженням наративної організації повістей А. П. Чехова у світлі єдиного комплексного підходу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в межах комплексної теми «Традиції і новаторство в літературі». Тему дисертації К. Г. Коваленко затверджено вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 2 від 29 вересня 2010 року) та бюро наукової ради з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (протокол № 4 від 22 червня 2010 року).

Мета дослідження – виявлення специфіки форм нарації в повістях А. П. Чехова.

Поставлена мета реалізована в таких **завданнях**:

- на підставі досягнень літературознавства уточнити методологічні підходи щодо категорій наратології, у тому числі форми нарації як типу структури;

- визначити форми нарації в художній прозі А. П. Чехова (в жанрі повісті), їх типологічні й поетикальні особливості, динаміку у творах митця;

- виявити і схарактеризувати типи нараторів у повістях письменника;

- показати взаємодію реалізму і модернізму, різних жанрів і стильових тенденцій у спадщині А. П. Чехова 1880-1890-х років;

- розкрити художнє новаторство митця в розробці нових наративних стратегій у перехідну добу.

Об'єкт дисертаційного дослідження – повісті А. П. Чехова 1880-1890-х років («Драма на охоте», «Огни», «Именины», «Степь», «Скучная история», «Жена», «Дуэль», «Рассказ неизвестного человека», «Палата № 6», «Черный монах», «Три года», «Моя жизнь», «Мужики», «Ионыч», «Человек в футляре», «Дама с собачкой»). Залучено також листи й спогади А. П. Чехова та його сучасників.

Предмет дослідження – форми нарації в повістях А. П. Чехова у типологічному й поетикальному аспектах.

Методи дослідження. У роботі використано порівняльно-історичний, структурно-функціональний, компаративний, системний методи, а також наратологічний підхід.

Порівняльно-історичний метод дозволив розглянути повісті А. П. Чехова в літературному контексті, показати зв'язок творів письменника із літературним процесом доби, художніми напрямками, течіями, жанрово-стильовими тенденціями. З допомогою структурно-функціонального методу виявлено специфіку і складники наративної будови повістей А. П. Чехова, стильові доміанти у творах митця. Компаративний метод залучений задля визначення динаміки форм нарації в різні періоди творчості митця. Метод системного аналізу дозволив вивчити форми оповіді в різних наративних фокусах, типи образів нараторів, види художнього часу й простору, жанрову специфіку повістей А. П. Чехова. Наратологічний підхід уможливив виявлення і аналіз викладових стратегій та особливостей прояву індивідуально-авторської свідомості у формах наративу.

Теоретико-методологічну базу дисертації складають праці вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі наратології (М. М. Бахтін, Ж. Женетт, О. М. Капленко, Л. В. Мацевко-Бекерська, В. Г. Сірук, О. М. Ткачук, В. Шмід та ін.), теорії та історії стилю (Л. Ф. Кісільова, Дж. Куддон, Н. В. Левчик, І. Ю. Подгасцька, М. Я. Поляков, П. М. Сакулін, О. М. Соколов), а також роботи критиків і літературознавців, присвячені творчості А. П. Чехова (Л. Г. Барлас, Л. В. Баскакова, Н. О. Дмитрієва, О. В. Кубасов, О. М. Моргульова, Е. А. Полоцька, А. Д. Степанов, І. М. Сухих, О. П. Чудаков та ін.).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі вперше у світлі єдиного системного підходу розкрито специфіку наративної структури повістей А. П. Чехова 1880-1890-х років. Визначено форми нарації у творах митця, їх типологічні й поетикальні особливості (в різних наративних фокусах). Виявлено динаміку форм нарації в повістях А. П. Чехова. Встановлено наративні стратегії митця в жанрі повісті й художні засоби їх реалізації. Схарактеризовано типи нараторів у повістях письменника. Розкрито особливості організації художнього часу, простору, мотивної системи в нараційному плані. Відзначено взаємодію реалізму і модернізму, різних жанрів і стильових тенденцій у творчості А. П. Чехова 1880-1890-х років. Встановлено роль форм нарації як фактору формування романного мислення письменника. Розкрито особливості індивідуального стилю і художнє новаторство митця в розробці нових наративних стратегій у перехідну добу.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні категорії «форма нарації», а також у визначенні специфіки наративної організації російської повісті на межі ХІХ-ХХ століть.

Практичне значення дисертації. Результати дослідження можуть бути використані в курсі викладання історії російської літератури у вищих і середніх навчальних закладах, а також для підготовки нових підручників і посібників з російської літератури кінця ХІХ – початку ХХ століть, зокрема з питань наратології.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Основні положення дисертаційної роботи викладено в доповідях на міжнародних конференціях: «ІХ Гоголівські читання» (Полтава, 2009), «Мова і культура» (Київ, 2009; 2010), «Х Гоголівські читання» (Полтава, 2011), Х (Ювілейний) Міжнародний симпозиум «Російський вектор у світовій літературі: кримський контекст» (Крим, Саки, 2011), ХІ Міжнародний Форум русистів України «Російська мова і російський світ в епоху глобалізації» (Крим, Ялта – Кореїз, 2011), а також на всеукраїнських конференціях: «VІІІ Короленківські читання» (Полтава, 2010), «Зарубіжні письменники і Україна» (Полтава, 2010; 2012).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 7 публікаціях, надрукованих у провідних фахових наукових виданнях України.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (180 позицій). Повний обсяг дисертації – 229 сторінок, з них 214 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено ступінь її розробки в сучасному літературознавстві, сформульовано мету й завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкрито наукову новизну, методологічну базу, теоретичне і практичне значення роботи, а також подано інформацію про апробацію основних результатів.

Перший розділ дисертації «Методологічні засади дослідження: наратологічний дискурс прози А. П. Чехова» присвячено визначенню методології й методики вивчення оповідної системи прози письменника 1880-1890-х років. Перший розділ містить три підрозділи.

У **підрозділі 1.1.** висвітлено провідні напрямки розвитку наратології, уточнено основні дефініції цієї галузі літературознавства. У дослідженні здійснено огляд ґрунтовних праць представників наратології (Р. Барт, Ж. Женетт, П. Рікер, В. Шмід,

С. Четман, І. П. Льїн та ін.). У дисертації залучено й роботи вчених, які розробляли питання структури стилю (П. М. Сакуліна, О. М. Соколова, М. М. Бахтіна, Д. С. Наливайка, Л. Ф. Кісільової та ін.).

У підрозділі відзначено, що поняття «стиль», «жанр» і «нарратив» є взаємопов'язаними й взаємообумовленими. Наративна організація художнього твору є важливим складником індивідуального стилю письменника, а також показником загального стилю доби, напряму, течії. Наративна структура зумовлює й жанровий зміст твору, засвідчуючи ідейно-естетичні пошуки митців у царині жанрів. Епічні жанри відзначаються більшим ступенем наратабельності порівняно з ліричними й драматичними. В епосі оповідь відіграє провідну роль у розвитку тем, мотивів, сюжету, образів, у побудові художнього часу й простору та формуванні жанрової системи твору загалом.

Форма нарації розглядається як тип оповідної структури, що через «голос» («голоси») і відповідну «точку зору» («точки зору», їх виявлення, суміщення, переміщення, зіставлення, протиставлення тощо) визначає взаємозв'язок поміж різними рівнями художнього твору (фабульним, сюжетним, мотивним, образним, темпоральним, просторовим, жанровим тощо) і є важливим чинником стилю (загального та індивідуального). Отже, наративна організація є одним зі складників стилю. Тому в дослідженні наративної організації варто враховувати стильові константи і домінанти, що формують індивідуальний стиль письменника.

У **підрозділі 1.2.** здійснено огляд монографій, статей, дисертацій, присвячених питанням поетики прози письменника, передовсім у наративному аспекті. Проза А. П. Чехова була об'єктом уваги російських і українських дослідників у різних аспектах: сюжетики (А. Б. Дерман, Л. М. Цилевич), комунікації (А. Д. Степанов), поетики (Н. О. Дмитрієва, Е. А. Полоцька, А. О. Степаненко), взаємодії різних родів і жанрів (Н. Ю. Козирєва), мотивної організації (А. М. Шехватова), традицій і новаторства (П. Е. Шахов) тощо. Серед зарубіжних науковців, яких цікавила творча спадщина письменника, варто відзначити У. Бойда, А. Беннета, П. Ходжсона та ін. Питання чеховської оповіді ґрунтовно вивчав О. П. Чудаков у монографіях «Поетика Чехова» (Москва, 1971), «Світ Чехова: виникнення й утвердження» (Москва, 1986). У них закладено методологічні засади дослідження наративної структури творів митця. Проте основну увагу в роботах О. П. Чудакова було приділено оповіданням А. П. Чехова, а повістей письменника дослідник торкався лише в окремих аспектах. Важливим кроком у розвитку наративного підходу щодо творчості А. П. Чехова стала дисертація О. М. Моргульової «Форми авторської оповіді у прозі А. П. Чехова кінця 80-90-х років» (Москва, 2005). У ній

дослідниця визначила роль авторського «голосу» і способи його оприявлення в оповіданнях і деяких повістях письменника, взаємодію форм авторської оповіді з іншими рівнями структури тексту. Втім, проблеми наративної організації в повістях А. П. Чехова на сьогодні не вирішені остаточно, що обумовлює потребу дослідження форм нарації в повістях митця системно й комплексно з урахуванням сучасних здобутків чехознавства і наратології.

Підрозділ 1.3. висвітлює методологічний інструментарій дослідження форм нарації у творчості письменника. Дисертаційна робота спирається на ґрунтовні праці в галузі наратології В. Шміда, Ж. Женетта, П. Рікера, С. Четмана, І. П. Ільїна, Р. Барта та інших. У теорії К. Брукса і Р. Уоррена розроблено поняття «фокусу нарації». У фокус нарації можуть потрапляти різні складники текстової структури (мотиви, час, простір, персонажі тощо). Фокус нарації визначає тип наратора (аукторіальний, персональний, персоніфікований та ін.), його точку зору (або нараторів, перехрещення різних точок зору і т.д.). У дисертації визначено форми нарації відповідно до «фокусу оповіді» (за різними критеріями): за типом наратора і способом його проявлення у творі (суб'єктивна, об'єктивна і змішана форми; гомодієгетична, гетеродієгетична; екстрадієгетична, інтрадієгетична; експліцитна, імпліцитна); за наративним сюжетом (тобто за тим, як його сповіщено у творі – лінійна, нелінійна, фрагментарна, колоподібна, концентрична, рамкова тощо); за наративним часом (тобто за тим, як про нього повідомляється і як він переживається наратором і нарататором – хронологічно послідовна чи ретроспективна, перервна чи неперервна, суб'єктивована чи об'єктивована тощо); за наративним простором (як простір представлено в оповіді – однопланова, багатопланова, психологізована, драматизована, ліризована тощо); за реалізацією мотивів у нарації (одношарова, багатшарова, лейтмотивна тощо); за участю персонажів у наративній структурі (монологічна, діалогічна, панорамна, поліфонічна та ін.). Форми нарації відображають особливості й динаміку індивідуального стилю письменника, стильові тенденції доби, а також взаємодію літературних напрямів, течій, жанрів. Специфічні особливості форм нарації зумовлені відповідними художніми засобами, в тому числі стильовими домінантами й константами, які дозволяють визначити типологічні й поетикальні ознаки оповідних форм.

У другому розділі дисертації «Специфіка наративних структур у повістях А. П. Чехова 1880-х років» відзначено перехід письменника від концентрації оповіді довкола одного випадку (чи події) до розширення і поглиблення наративного дискурсу, до більш

складних форм нарації. Другий розділ складається з чотирьох підрозділів.

У **підрозділі 2.1.** розглянуто наративну організацію твору «Драма на охоте». Оповідь ведеться від 1-ої особи – учасника і спостерігача подій. Проаналізовано тип аукторіального, гомодієгетичного оповідача в інтрадієгетичній ситуації. Психологічні переживання, спомини, рефлексії (щодо вчинків) утворюють складну наративну будову повісті, в якій поєднуються епічні, драматичні й ліричні елементи. У наративі акцентовано мотиви фальшу, нещасливого кохання, духовної нереалізації особистості. У творі виявлено елементи детективного жанру, мелодрами й ознаки романного мислення, що стане провідною ознакою творчості А. П. Чехова в подальшому.

У **підрозділі 2.2.** проаналізовано діалогічні структури в повістях «Огни» та «Именины». Форми нарації у творах сприяють розкриттю духовного стану не тільки окремої особистості, а й перехідної доби загалом. Філософська суперечка інженера Ананьева та студента фон Штенберга є яскравим прикладом висвітлення онтологічних проблем з різних точок зору («Огни»). Прийом «розповідь у розповіді» зумовлює багат шаровість форм нарації. Основою композиції повісті є судження й протиріччя героїв, що виявляються на різних рівнях тексту. Через різноманітні оповідні форми в повісті подано портрети, емоції, переживання персонажів, суб'єктивне відчуття ними перехідного часу. У повісті розкрито темпоральні антиномії – минуле і теперішнє, які реалізуються в наративних формах лінійності та нелінійності.

У повісті «Именины» збільшується значення об'єктивної оповіді, хоча суб'єктивна повністю не зникає. Голоси героя і автора подано здебільшого через непряму мову, що зближує їх. Події висвітлюються у різних наративних площинах, це надає оповіді об'ємності й багатозначності. Ретроспекції порушують лінійний плин часу. Форми нарації значною мірою формують засоби, що переводять смисл висловлювання у підтекст (художня деталь, опис, портрет, символіка тощо). У кульмінації твору, що припадає на розмову Петра Дмитровича і Ольги Михайлівни, акцентовано провідні мотиви твору – душевного болю, фальшу, невдалого життя. Наративні конструкції у повісті А. П. Чехова сприяють оприявленню внутрішньої духовної драми персонажів і трагізму суспільства загалом.

Підрозділ 2.3. висвітлює наративні позиції в повісті «Степь», розкриває форми вираження позиції автора й оповідача. Оповідь у творі ведеться в об'єктивній манері (гетеродієгетична позиція). Наратор є головним суб'єктом твору (імпліцитним), його думки, спостереження, переживання, рефлексії визначають ліричну стихію повісті. Завдяки багат шаровим формам нарації розкриваються

філософські проблеми: самотність людини перед лицем всесвіту, пошук смислу існування, призначення особистості тощо. Символічний образ степу концентрує різноманітні наративні позиції. У творі виявилися такі особливості індивідуального стилю А. П. Чехова, як поєднання загального та індивідуального, абстрактного і конкретного, об'єктивного і суб'єктивного, епічного і ліричного. Тут виявляється й взаємодія реалізму і модернізму (символізму, імпресіонізму). Мотиви дороги, польоту, широкого простору, акцентовані в наративних шарах, насичені соціально-філософським змістом. Попри трагічне забарвлення оповіді у ній виявнюється й категорія надії. У фабульному хронотопі закладено лінійний плин часу (минуле – теперішнє), але в наративному сюжеті з'являється концепт майбутнього.

У **підрозділі 2.4.** виявлено психологізацію форм нарації в повісті «Скучная история», розкрито особливості розвитку сюжету твору та його реалізація через способи викладу. Основні події твору розгортаються в глибині людської свідомості, що підкреслює наративна організація повісті. Сумна оповідь професора Миколи Степановича розкриває трагедію буття людини, котра не пізнала ні щастя, ні смислу існування. Те, що наратор не називає свого імені («такой-то тайный советник и кавалер»), сприяє узагальненню образу героя-оповідача, відтворенню образу «зайвої людини» із відповідним комплексом мотивів (душевного болю, туги, нудьги, розчарування, відчуження, самотності тощо). Вільний потік думок, асоціацій, переживань, споминів порушують лінійний плин часу, утворюючи перехрещення й нашарування різних часових і просторових площин. У цьому творі наявний характерний для повістей А. П. Чехова тип наратора, котрий проходить важкий шлях самоусвідомлення і самопізнання, а через власну внутрішню драму – відкриття довоколишнього світу з його реальними протиріччями.

Третій розділ дисертації «Типи нараторів у повістях А. П. Чехова першої половини 1890-х років» присвячено розгляду образів оповідачів у різних наративних ситуаціях, що зумовлюють форми нарації у зрілій прозі письменника. Третій розділ складається з п'яти підрозділів.

У **підрозділі 3.1** проаналізовано образ наратора в повістях «Жена» і «Дуэль» А. П. Чехова. Відзначено, що типовим для зрілої прози А. П. Чехова є оповідач, котрий викладає власну історію, є її безпосереднім учасником. Утім, на відміну від попередніх творів митця, образ такого типу оповідача поглиблюється за рахунок модерністських засобів (плину вражень, відчуттів, емоцій тощо). Серед них значну роль відіграють елементи імпресіонізму й символізму, що інтегровані в реалістично достовірну розповідь. У підрозділі детально

розглянуто такі типи монологічної оповіді, як монолог-емоція, монолог-сповідь, монолог-рефлексія, монолог-характеристика, що відбивають внутрішні стани персонажів. У формах нарації акцентовано мотиви душевної хвороби, нерозділеного кохання, нещасливого життя, самотності тощо. Зіставлення і нашарування різних оповідних позицій, що спостерігаються у повістях «Жена» і «Дуэль» А. П. Чехова, стануть стильовими домінантами подальшої прози митця.

У **підрозділі 3.2.** розглянуто тип гомодієгетичного наратора в екстрадієгетичній історії життя («Рассказ неизвестного человека»). Відзначено поглиблення образу гомодієгетичного наратора, який знаходиться вже не просто в центрі певної окремої події чи ситуації, а постає в центрі життєвої історії, значно розширеної у часі й просторі. Домінантами в наративній структурі повісті стають переживання, спогади, в яких ретроспективно представлено різні життєві колізії. Хвороба, про яку постійно говорить герой, стає провідним мотивом твору і набуває символічності – не лише як фізична чи душевна хвороба героя, а як духовний стан суспільства. Твір тяжіє до романної форми за рахунок розширення ракурсів зображення, різних стильових шарів, кола героїв та їх життєвих історій, що розгортаються протягом значного проміжку часу. Точки зору автора і героя нерідко зближуються, але вони не тотожні між собою. Основна колізія твору ускладнена дихотомією «Я-справжнє» і «Я-вигадане», «Я-автор» і «Я-герой». У такий спосіб А. П. Чехов відтворює складний діалог, що відбувався в суспільстві й душі людини довкола онтологічних питань.

Підрозділ 3.3. присвячено дослідженню типів нараторів та їх позицій у повісті «Палата № 6». У дисертації відзначено розширення типології нараторів у прозі А. П. Чехова, в якій наявні аукторіальний, персональний і персоніфікований наратори, а за іншими критеріями – гомодієгетичний і гетеродієгетичний наратори в різних наративних ситуаціях. За рахунок цього значно розширюється наративне поле художнього конфлікту, що стає багатшаровим і реалізується в різних площинах (психологічній, філософській, соціальній, онтологічній). Причинно-наслідковий зв'язок подій порушується за рахунок введення численних спогадів, сновидінь, рефлексій нараторів. Нелінійний художній час розгортається у вільному потоці думок і суджень. Поєднання і розбіжність різних точок зору дає змогу письменникові відтворити не тільки настрої і внутрішній стан людей свого покоління, а й загальний духовний стан суспільства. У цей період творчості письменника людина постає як духовний симптом доби.

У **підрозділі 3.4.** визначено біблійні архетипи в образі наратора в повісті «Черный монах» А. П. Чехова. Відзначено зміни у структурі образу чеховського наратора, в якому виявлено архетипи світла і

темряви, Бога і Диявола, вічного і тлінного, саду тощо. Образ Ковріна поставлено в центрі художнього конфлікту (геній і натовп). Чорний чернець виступає як «двійник» Ковріна, за рахунок чого вибудовується внутрішній діалог героя із самим собою щодо важливих філософських питань. Видіння, марення, сни, «потік свідомості» значно ускладнюють образ наратора в повісті «Черный монах», роблять його символічним втіленням роздумів автора про приховану сутність людини. У повісті «Черный монах» взаємодіють елементи реалізму і модернізму (імпресіонізму, символізму).

У підрозділ 3.5. розглянуто образ наратора як романного героя в повісті «Три года». Дослідники (М. М. Гіршман, Е. А. Полоцька та ін.) визначили твір як «епічно-хронікальний», що тяжіє до романної форми. Це підтверджує й тип наратора – «проблемного героя у проблемній ситуації» (Д. Лукач). Фабула охоплює незначний період, але сюжетно оповідь розгортається до значних масштабів – і за художнім часом, і за простором. Плин думок і переживань наратора позначений різними темпоральними відрізками («вечер», «полночь», «утро», «в конце девятого», «в первом часу», «было еще темно», «в один из февральских вечеров» і т.д.). Художній час здатний до розширення і ущільнення за рахунок суб'єктивного його переживання наратором-персонажем. У повісті розгортаються не тільки зовнішні, а передовсім внутрішні конфлікти особистості, котра гостро переживає невідповідність сподівань та їх реалізації у світі. Перенесення конфлікту в сферу свідомості й підсвідомості героя увиразнюють такі художні засоби, як деталь, підтекст, пейзаж тощо. Довкола голосу наратора-героя сконцентровано інші «голоси» доби, що також відповідає романному мисленню. Мотив хвороби, традиційний для цього періоду творчості А. П. Чехова, виявляється передовсім у моральному стражданні персонажів, кожен із яких прагне виявити свій внутрішній стан у слові. Через слово чеховські персонажі досягають важкого самопізнання і самоусвідомлення.

Четвертий розділ «Пошуки нових наративних стратегій у повістях А. П. Чехова другої половини 1890-х років» висвітлює подальші ідейно-естетичні пошуки письменника пізнього періоду творчості. У розділі відзначено посилення ролі поліфонізму, підтексту, взаємодії епічного, ліричного і драматичного начал у різноманітних формах нарації. Четвертий розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1. розкрито багатоплановість повістей «Моя жизнь» і «Мужики», в яких яскраво виявляється перехід від побуту до питань буття. У душі головного героя Мисаїла Полознева («Моя жизнь») розгортається боротьба за власне ество. У цій боротьбі герой вступає в конфлікт не тільки із батьком, а й з усім довколишнім світом,

мертвотною атмосферою суспільства. Гомодієгетична оповідь об'єднує різноманіття екстрадієгетичних ситуацій, у які потрапляє герой. Панорамного зображення конфлікту письменник досягає за рахунок віддзеркаленого відображення події (ситуації), суміщення різних наративних ракурсів, психологізації підтексту й деталей. У повісті окреслено романні колізії, що не отримують визначеного завершення, а мають продовження у часі. За подробицями й окремими подіями у творі приховано драматизм буття цілого покоління.

У повісті «Мужики» виявлено множинність точок зору на зображення людського життя, в якому автор убаचाє прихований трагізм. В об'єктивній оповіді поєднуються елементи натуралізму (відображення суцільного потоку дійсності, фактографічні деталі, органічний зв'язок персонажів із середовищем), реалізму (створення соціальних типів доби) і модернізму (особливо у відображенні картин природи як контрасту до важких побутових умов і безвиході). Важливу роль митець приділяє відтворенню емоційних станів персонажів у драматизованих (завдяки виразності жестів, міміки, деталей тощо) і ліризованих засобах (ритмізація прози, звукопис тощо).

Підрозділ 4.2. присвячено аналізу наративної структури пізніх творів А. П. Чехова «Ионыч» і «Человек в футляре», в яких змальовано духовну деградацію людини й суспільства. Центральною категорією, що визначає наративну будову творів, є час, від якого залежать внутрішні стани персонажів. У повісті «Ионыч» чітко простежується біографічний стрижень наративу – історія життя Старцева, на яку накладаються інші історії. В об'єктивну оповідь включено суб'єктивні наративні конструкції (через монологи, діалоги, непряму мову), що дозволяє авторові багатогранно розкрити трагізм духовної нівеляції особистості. Переплетення думок персонажа із авторською розповіддю, непомітність переходу від слова авторського до слова персонажа є домінантою стилю пізнього А. П. Чехова. У підрозділі приділено значну увагу вставним словам і конструкціям, а також іншим оціночним формам оповіді, які увиразнюють динаміку образу Старцева.

Романний наратив у повісті «Человек в футляре» засвідчує наявність одного центрального героя, життя якого є відображенням долі певного типу людей – духовно нівельованих дійсністю. Прийом «оповідь в оповіді» надає об'ємності романній історії на соціально-історичному тлі. Наратори-спостерігачі й учасники життєвих колізій Белікова втілюють різні точки зору на явище «футлярності», знецінення людського «Я». Хоча історія про Белікова завершується смертю героя, твір загалом відзначається відкритістю наративного сюжету, настановою на зображення не завершеної у своїх формах

дійсності. Те, що повість «Человек в футляре» входить у цикл творів про кохання (разом із оповіданнями «Крыжовник» и «О любви»), засвідчує пошуки А. П. Чеховим засобів циклізації тем і мотивів, шляху до великих епічних форм.

У **підрозділі 4.3.** відзначено відкритість наративної структури повісті «Дама с собачкой», новації письменника в галузі жанру і стилю. Романне мислення засвідчує прийом «нанизаних» наративних частин (розділів), кожна з яких має більш-менш завершену будову, а всі разом вони відтворюють загальну драму людського буття, розтягнену в часі й просторі. Образ гомодієгетичного наратора значно ускладнений, він є не лише учасником власної життєвої історії, а й тим, хто її осмислює і наново її переживає з відстані часу. У творі поєднуються жанрові ознаки новели, драми (мелодрами), філософсько-психологічного роману, ліричного твору. Вплив модернізму на реалістичну оповідь виявляється у настанові на відтворення емоційних станів, душевних страждань, процесів свідомості й підсвідомості. Відкритість романної ситуації досягається з допомогою підтексту, незавершених фраз, контурності образів і ситуацій.

Дисертація завершується **висновками**, в яких узагальнено результати дослідження.

Форми нарації є важливим показником індивідуального стилю, його динаміки та структури. Змінність форм нарації засвідчує еволюцію поглядів і художнього методу письменника, а також загальні закономірності й тенденції літературного процесу. Показовими з цього приводу є повісті А. П. Чехова 1880-1890-х років, які привертають увагу оригінальністю наратологічних стратегій митця.

У повістях 1880-х років («Драма на охоте», «Огни», «Именины» та ін.) оповідь будується довкола окремої події чи випадку, про який повідомляє наратор (гомодієгетичний або гетеродієгетичний), що змальований у різних наративних ситуаціях (екстрадієгетичній або інтрадієгетичній). Водночас уже в перших повістях письменника виявляється переключення або нашарування різних точок зору, використання різних типів мовлення (монологічного, діалогічного, непрямой мови, вставних оціночних констукцій тощо). Крім того, синтетична структура оповіді утворюється за рахунок ліризації («Степь») або драматизації («Драма на охоте») сюжету, що виявляється через переживання наратором тієї чи іншої події, емоційного стану, почуття. У повістях «Степь» и «Скучная история» оповідь формують різноманітні засоби психологізму (деталь, підтекст, суб'єктивований пейзаж тощо), які дозволяють письменникові розкрити духовні стани особистості перехідної доби. У повістях А. П. Чехова цього періоду розробляються мотиви відчуження, страждання, самотності, тривоги та

інші. Письменник використовує різні форми нарації, а саме: об'єктивна та суб'єктивна, гомодієгетична та гетеродієгетична, експліцитна (за типом наратора та способом його проявлення у творах); лінійна і колоподібна (за наративним сюжетом); однопланова, драматизована, ліризована (за наративним простором); послідовна (за наративним часом); монологічна і діалогічна (за участю персонажів у наративній структурі).

У повістях першої половини 1890-х років («Жена», «Дуэль», «Рассказ неизвестного человека» та ін.) наративна структура ускладнюється за рахунок суміщення різних ракурсів нарації. Фабула в різноманітних формах нарації набуває ширшого значення – соціально-історичного, психологічного, філософського. А. П. Чехов поступово відмовляється від життєвих історій, натомість на перший план виходить історія життя героя, котрий нерідко сам розповідає про неї, акцентуючи ті факти, які мають для нього особливе значення. Це засвідчує формування романного мислення в повістях письменника. Оповідь, що формується довкола біографії персонажа (наратора-персонажа), розширюється до характеристики духовного стану суспільства загалом. Якщо в повістях 1880-х років здебільшого використовувався тип наратора як учасника і спостерігача події, то тепер письменник більше використовує типи, спрямовані на діалогічний пошук істини у глобальному масштабі (не тільки для себе одного): співрозмовник, протагоніст, «двійник», «невідомий» та ін. Відповідно змінюються й поетикальні засоби нарації, серед яких значну роль відіграють сповіді, марення, сновидіння, ідейні диспути тощо, в яких наратори проходять важкий шлях до самоусвідомлення драми особистого та загального існування. Чеховських розповідачів цього періоду об'єднує нестабільність внутрішнього стану, вони мають приймати важливі рішення, що стосуються не окремого випадку чи події, а людського існування загалом. У повістях цього періоду провідними стають мотиви хворобливості, духовної нереалізованості, пошуку щастя тощо.

Серед форм нарації даного періоду домінантними є змішана гомодієгетична та гетеродієгетична, експліцитна та імпліцитна (за типом наратора і способом його проявлення у творах); концентрична і фрагментарна (за наративним сюжетом); ретроспективна, перервна, суб'єктивована (за наративним часом); багатопланова, психологізована, драматизована, ліризована (за наративним простором); діалогічна, поліфонічна (за участю персонажів у наративній структурі).

Твори А. П. Чехова другої половини 1890-х років засвідчують подальший шлях письменника до опанування романного мислення.

Історія життя, висвітлена в наративних формах, поступово перетворюється на історію буття людини та її покоління. Наратор постає як духовний симптом епохи. Повісті А. П. Чехова останнього періоду відзначаються збільшенням ролі елементів модернізму, які поширюються в реалістичній оповіді. Письменник суміщає різні наративні шари, ракурси бачення, просторово-часові площини. Композиція «розповідь у розповіді» дозволяє створити багатошарову наративну структуру, де образи й ситуації набувають різного значення. Серед форм нарації у повістях А. П. Чехова другої половини 1890-х років переважають змішані, гетеродієгетична, гомодієгетична, імпліцитна (за типом наратора і способом його проявлення у творах); фрагментарна, рамкова, колоподібна (за наративним сюжетом); ретроспективна, перервна, суб'єктивована та об'єктивована (за наративним часом); багатопланова, психологізована, ліризована (за наративним простором); лейтмотивна (за реалізацією мотивів); поліфонічна і панорамна (за участю персонажів у наративній структурі). У наративній структурі повістей А. П. Чехова другої половини 1890-х років виявляється взаємодія епічних, драматичних і ліричних начал, різних напрямів і течій (реалізму, натуралізму, модернізму), а також елементи інших жанрів (оповідання, новели, роману, щоденника, автобіографії тощо).

Специфіка індивідуального стилю А. П. Чехова в його повістях виявилася в різноманітті типів нараторів, які засвідчують пошуки письменником нових шляхів у галузі філософсько-психологічної прози. За участю чеховських нараторів у подіях чи життєвих історіях, про які розповідається, можна виділити такі типи, як «учасник» (той, хто безпосередньо брав участь у змальованих подіях), «співучасник» (той, хто не брав участі в подіях, але емоційно співпереживає тому, про що розповідає), «співрозмовник» (той, хто бере участь в обговоренні події чи історії), «спостерігач» (той, хто зовні спостерігав за подіями і нейтрально повідомляє про них). За психологічними характеристиками можна виділити такі типи нараторів, як «мислитель», «незадоволений» (ситуацією, людьми, життям), «шукач» (істини, сенсу життя, справжнього кохання і т.д.), «страдник», «зайва людина», «такий, як усі» тощо. За експлікацією в тексті – «відомий» (з виразними соціально-психологічними рисами) і «невідомий» (прихований образ, що забезпечує об'єктивну нарацію). За фокалізацією – наратор всезнаючий, нейтральний, внутрішньої фокалізації, безособової фокалізації. Нерідко у повістях письменника в одному образі можуть поєднуватися різні типи нараторів, що свідчить про неоднозначність і пластичність чеховських розповідачів.

Домінантною рисою нараторів у повістях А. П. Чехова є їх незавершеність і динамізм. Протягом розповіді вони здатні внутрішньо змінюватися (у своїх оцінках, почуттях, психологічних рисах, ставленні до подій і персонажів і т.д.). Це дозволяє митцеві, з одного боку, створити ефект безпосередньої «живої» оповіді, а з іншого боку, відтворити події та образи з «плинної» (нестабільної) точки зору. Таким чином, події та образи повертаються до читача різними гранями, набувають різних смислів та емоційного забарвлення, постають об'ємнішими й глибшими.

У повістях 1880-1890-х роках А. П. Чехов як митець рухався шляхом об'єктивної позиції автора, котрий здебільшого виражає свою точку зору й оцінки не прямо, а опосередковано – через персонажів, різні типи нараторів, сюжетні колізії тощо. Об'єктивний стиль, що характеризує авторську оповідь, дозволяє письменникові легко переходити від одного предмета зображення до іншого, вільно «переключати» точки зору, змальовувати образ чи ситуацію в різних ракурсах. Об'єктивній позиції автора сприяють підтекст, «поезія речей» (коли речі «говорять» більше за самих персонажів – свідчать про їх стан, переживання тощо), нульова фокалізація та інші засоби. Поєднання або розходження позицій автора, наратора і персонажа впливає на наративну структуру повістей А. П. Чехова.

Своєрідним був підхід А. П. Чехова до розкриття сюжету і художнього конфлікту. Сюжет у повістях митця найчастіше розгортається не в реальному хронологічному часі, а перенесений до сфери нарації. Тобто фабула і сюжет часто не збігаються, про різні події чи життєву історію здебільшого повідомляється (в усній чи писемній формі), а відповідно – вони переосмислюються з відстані часу. Художній конфлікт реалізується не так на зовнішньому плані, як на внутрішньому. Через розповідь герої усвідомлюють свої помилки, втрати, нездійсненність мрій і прагнень, нереалізованість у житті, відчуженість, самотність, невлаштованість існування тощо. Серед наративних способів розкриття художнього конфлікту у повістях А. П. Чехова виокремлюються різні види монологів і діалогів, паралельна нарація, художня деталь, що набуває символічності й багатозначності протягом оповіді та ін.

Розробляючи жанр філософсько-психологічної повісті, А. П. Чехов тим самим вибудовував нові наративні стратегії, важливі не тільки для цього жанру, а й для інших епічних жанрів, передовсім для роману. Серед подібних стратегічних художніх рішень, здійснених письменником, слід назвати такі, як деєпізація (коли на перший план виходить не факт чи подія, а емоційно-психологічні стани, відтворення загальної атмосфери в суспільстві), ліризація (за рахунок розвитку

суб'єктивної нарації), настанова на окрему історію життя як відображення духовного стану суспільства чи буття загалом, множинність точок зору (на одну й ту саму подію, історію життя) і художній синтетизм оповіді (за рахунок поєднання елементів різних родів, жанрів, стильових тенденцій).

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Коваленко К. Г. Особливості наративної структури повісті «Розповідь невідомої людини» А. П. Чехова / К. Г. Коваленко // Філологічні науки: Зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Вип. 3 (6). – Полтава : ПНПУ, 2010. – С. 60-64.

2. Коваленко К. Г. Стильова домінанта як літературознавча проблема / К. Г. Коваленко // Філологічні науки: Зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Вип. 1 – Полтава : ПНПУ, 2010. – С. 94-99.

3. Коваленко К. Г. Особливості наративної структури повісті А. Чехова «Скучная история» / К. Г. Коваленко // Філологічні науки: Зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Вип. 2 (5) – Полтава : ПНПУ, 2010. – С. 50-56.

4. Коваленко К. Г. Наративна структура повісті «Именины» А. П. Чехова / К. Г. Коваленко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Вип.4 (68). – Ч.1. – Харків : Нове слово, 2011. – С. 53-58.

5. Коваленко К. Г. Типи нараторів і види нарації у прозових творах А. П. Чехова («Моє життя», «Розповідь невідомої людини») / К. Г. Коваленко // Філологічні науки: Зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Вип.10. – Полтава : ПНПУ, 2012. – С. 46-50.

6. Коваленко К. Г. Наративна структура повісті «Три года» А. П. Чехова / К. Г. Коваленко // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Вип.3 (71). – Ч.1. – Харків : Нове слово, 2012. – С. 83-90.

7. Коваленко К. Г. Особливості наративної структури повісті «Моє життя» А. Чехова / К. Г. Коваленко // Філологічні науки: Зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. – Вип. 11. – Полтава : ПНПУ, 2012. – С. 40-44.

АНОТАЦІЯ

Коваленко К. Г. Форми нарації в повістях А. П. Чехова: типологія і поетика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.02 – російська література. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2013.

У роботі розкрито специфіку наративної структури повістей А. П. Чехова 1880-1890-х років. Визначено форми нарації у творах митця, їх типологічні й поетикальні особливості (в різних наративних фокусах). Виявлено динаміку форм нарації в повістях А. П. Чехова. Встановлено наративні стратегії митця в жанрі повісті й художні засоби їх реалізації. Схарактеризовано типи нараторів у повістях письменника. Розкрито особливості організації художнього часу, простору, мотивної системи в наративному плані. Відзначено взаємодію реалізму і модернізму, різних жанрів і стильових тенденцій у творчості А. П. Чехова 1880-1890-х років. Встановлено роль форм нарації як фактору формування романного мислення письменника. Розкрито особливості індивідуального стилю і художнє новаторство митця в розробці нових наративних стратегій у перехідну добу.

Ключові слова: індивідуальний стиль, нарація, наратор, форми нарації, наративні типи, реалізм, модернізм, жанр, романне мислення, повість.

SUMMARY

Kovalenko K.G. Narration forms in A. Chekhov's stories: typology and poetics. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree of philological sciences on specialty 10.01.02 – Russian Literature. Tavrida National University named after V. I. Vernadsky. – Simferopol, 2013.

The thesis reveals a peculiarity of the narrative structure of A. Chekhov's stories of the 1880-1890-s. The narration forms, their typological and poetic peculiarities (in different narrative focuses) are determined. The dynamics of narration forms in A. Chekhov's stories is determined. Narrative strategies of an author in the story's genre and artistic means of their realization are determined. Types of narrators are characterized. The peculiarities of an organization of time, space, motive system in the narrative plan are revealed. The interaction between realism and modernism, different genres and stylistic tendencies in creative work by A. Chekhov of the 1880-1890-s is marked. The role of narrative forms as a factor of novel thinking formation of the writer is determined. The peculiarities of an individual style and artistic innovative activity of new narrative strategies in the transitional day are revealed.

Key words: individual style, narration, narrator, narration forms, narrative types, realism, modernism, genre, novel thinking, story.

АННОТАЦИЯ

Коваленко К. Г. Формы наррации в повестях А. П. Чехова: типология и поэтика. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.02 – русская литература. – Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского. – Симферополь, 2013.

В диссертации в свете единого комплексного подхода осуществлено исследование форм наррации в повестях А. П. Чехова 1880-1890-х годов. В работе уточнено понятие «форма наррации» как типа повествовательной структуры, которая через «голос» (или «голоса») и соответствующую «точку зрения» (или «точки зрения», их совмещение, сопоставление, противопоставление, взаимодополнение и т.д.) определяет взаимосвязь между разными уровнями художественного произведения (фабульным, сюжетным, мотивным, образным, темпоральным, пространственным и др.). Формы наррации рассматриваются как важный компонент индивидуального стиля писателя и как воплощение жанрово-стилевых тенденций эпохи, что нашло отражение в повестях А. П. Чехова.

В диссертации определяются формы наррации в повестях А. П. Чехова разных периодов творчества писателя. В повестях А. П. Чехова 1880-х годов наррация строится вокруг какого-либо случая или события, о котором сообщает нарратор (гомодиегетический или гетеродиегетический), поставленный в различные нарративные ситуации. На данном этапе отчетливо проявилась такая черта индивидуального стиля художника, как синтетизм повествования: переключение и наслоение точек зрения, использование различных типов повествования (монологического, диалогического, вставных оценочных конструкций и др.), лиризация и драматизация эпического повествования и т.д. В нарративных формах этого периода творчества писателя акцентируются мотивы отчуждения, страдания, одиночества, тревоги и др.

В повестях первой половины 1890-х годов круг мотивов расширяется за счет введения мотивов болезненности, духовной нереализованности, поиска счастья и др. Происходят изменения в нарративном сюжете, в котором больше используются фрагментарные и концентрические формы. Усиление психологизма определяет черты лиризации, драматизации и романизации в формах наррации.

В повестях А. П. Чехова второй половины 1890-х годов нарративная структура усложняется за счет совмещения разных ракурсов повествования. Вместо отдельных жизненных фактов, о которых сообщалось в повестях 1880-х годов, на первый план выходят истории жизни героя (героев), значительно более широкие по охвату художественного времени и пространства. Повествование, которое формируется вокруг биографии персонажа (нарратора), постепенно расширяется до характеристики духовного состояния общества в целом. Если в повестях 1880-х годов преобладал тип нарратора как участника и наблюдателя событий, то теперь писатель больше использует типы, направленные на диалогический поиск истины: собеседник, протагонист, «двойник», «неизвестный» и т.д. Чеховским нарраторам этого периода творчества присущи нестабильность внутреннего состояния, они должны принять важные решения, касающиеся их существования в целом. Повести А. П. Чехова второй половины 1890-х годов свидетельствуют о дальнейшем движении писателя по пути освоения романного мышления. История жизни, рассказанная нарратором (нарраторами), постепенно переходит в историю целого поколения об изменениях духовного состояния общества. В повестях данного периода увеличивается роль элементов модернизма, которые органично входят в реалистическое повествование. Писатель совмещает различные нарративные плоскости, ракурсы видения, пространственно-временные потоки. Композиционный прием «рассказ в рассказе» позволяет создать многослойные нарративные образования, где образы и ситуации могут приобретать различные (в том числе и символические) смыслы. Среди форм наррации в повестях А. П. Чехова второй половины 1890-х годов преобладают ретроспективные, фрагментарные, рамковые, многоплановые, психологические, лиризованные, полифонические, панорамные и др.

В нарративной структуре повестей А. П. Чехова проявляется взаимодействие эпического, драматического и лирического начала, различных направлений и течений (реализма, модернизма), а также элементов разных жанров (рассказа, новеллы, романа, дневника, автобиографии и др.). Повести А. П. Чехова свидетельствуют о явлении «переходности» в русской прозе конца XIX – начала XX века, когда происходил активный поиск новых стратегий, в том числе и нарративных.

Специфика индивидуального стиля А.П. Чехова в его повестях проявляется в разнообразии типов нарраторов, среди которых выделяются «участник», «соучастник», «собеседник», «наблюдатель» (по участию в событиях или историях); «мыслитель», «искатель»,

«недовольный», «страдалец», «лишний человек», «такой, как все» (по психологическим характеристикам); «известный», «неизвестный» (по экспликации в тексте). Нередко в одном образе могут соединяться различные типы нарраторов, что свидетельствует о многогранности и пластичности чеховских повествователей. Доминантной чертой нарраторов в повестях А. П. Чехова является их динамизм и незавершенность.

В повестях 1880-1890-х годов А. П. Чехов шел путем объективации позиции автора, который преимущественно выражает свою точку зрения и оценки не прямо, а через персонажей, сюжетные коллизии, типы повествователей и др. Выражению позиции автора способствуют подтекст, «поэзия вещей», нулевая фокализация, выразительные детали и другие средства. Соединение или расхождение позиций автора – персонажа – повествователя способствует раскрытию художественного конфликта, что преимущественно переносится из мира внешнего во внутренний мир личности.

Ключевые слова: индивидуальный стиль, наррация, нарратор, формы наррации, нарративные типы, реализм, модернизм, жанр, романное мышление, повесть.